

Saydivaliyeva Xurshida Xodjiakbarovna,
yuridik fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD),
Oila va gender ilmiy-tadqiqot instituti bo'lim boshlig'i,
katta ilmiy xodim

XALQARO HUJJATLARDA TALABALAR TURAR JOYLARIDAGI QIZLARNI QO'LLAB- QUVVATLASHGA OID NORMALAR TAHLILI

Annotatsiya. Ushbu maqolada xalqaro huquqiy hujjatlarda talabalar turar joylarida istiqomat qiluvchi qizlarning huquqlarini himoya qilish, ularga qulay va xavfsiz shart-sharoitlar yaratish, ta'lim olishga to'sqinlik qilmaslik, zo'ravonlik va kamsitishdan himoyalash borasidagi normalar tahlil qilingan. BMT, YuNESKO, YeXHT va boshqa xalqaro tashkilotlar tavsiyalari asosida amalga oshirilishi zarur bo'lgan chora-tadbirlar ko'rib chiqilgan. Shuningdek, turli davlatlarning amaliyotida talabalar, ayniqsa, qizlar uchun turar joylarda ijtimoiy, huquqiy va ma'naviy qo'llab-quvvatlashning xalqaro standartlarga mos mexanizmlari tahlil qilingan.

Tayanch so'zlar: talabalar turar joyi, qizlar huquqi, xalqaro hujjatlar, xavfsizlik, zo'ravonlik, himoya, kamsitish, ta'lim huquqi, tenglik, gender.

Аннотация. В статье анализируются нормы международных правовых документов, касающиеся защиты прав девушек, проживающих в студенческих общежитиях. Рассмотрены положения о создании безопасных и благоприятных условий проживания, недопущении насилия, дискриминации и препятствий в получении образования. Исследованы рекомендации ООН, ЮНЕСКО, ОБСЕ и других международных организаций, а также механизмы поддержки студенток, реализуемые в различных странах в соответствии с международными стандартами.

Ключевые слова: студенческие общежития, права девушек, международные документы, безопасность, защита, насилие, дискриминация, право на образование, равенство, гендер.

Annotation. This article analyzes international legal norms related to the protection of the rights of female students living in dormitories. It examines provisions on ensuring safe and supportive living conditions, preventing violence and discrimination, and safeguarding access to education. The study reviews recommendations from the UN, UNESCO, OSCE, and other international organizations, as well as mechanisms implemented in various countries to support female students in line with international standards.

Keywords: student dormitories, girls' rights, international documents, safety, protection, violence, discrimination, right to education, equality, gender.

Kirish. Jahon miqyosida xotin-qizlarning ta'limda teng imkoniyatlarini ta'minlash masalasi ustuvor global muammolardan biri hisoblanadi. Ayniqsa, oliy ta'lim muassasalarida ta'lim olayotgan qizlar uchun turar joylarda

yaratilgan shart-sharoitlar, ularning xavfsizligi, ma'naviy va psixologik qo'llab-quvvatlanishi, zo'ravonlik va kamsitishdan himoyalaniishi nafaqat milliy, balki xalqaro darajada ham huquqiy kafolatlar orqali mustahkamlanmoqda. BMTning Inson

huquqlari umumjahon deklaratsiyasi, Xotin-qizlarga nisbatan kamsitishning barcha shakllarini tugatish to'g'risidagi konvensiya (CEDAW), YuNESKOning ta'limga oid dasturlari hamda YeXHT va Yevropa Kengashi tomonidan qabul qilingan xalqaro hujjatlar talabalar, xususan, qizlar uchun barqaror va xavfsiz yashash muhitini ta'minlashga qaratilgan. Bu hujjatlarda talabalar turar joylaridagi qizlarga nisbatan teng munosabat, imkoniyatlar yaratish, ularning shaxsiy daxlsizligi va ta'lim olish huquqini ta'minlashga oid aniq normalar mavjud.

Hozirgi globallashuv sharoitida talabalar turar joylarida istiqomat qiluvchi qizlarning huquqlarini himoya qilish, ular uchun xavfsiz, qulay va teng imkoniyatli muhit yaratish dolzarb masalaga aylanmoqda. Yotoqxonalarda zo'ravonlik, kamsitish, psixologik bosim va shart-sharoitlarning yetarli emasligi ko'plab qizlarning ta'lim sifatiga, ruhiy holatiga va ijtimoiy faolligiga salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin. Shu bois, xalqaro hujjatlardagi talablarni milliy amaliyotga tatbiq etish va talabalar yotoqxonalarida qizlar uchun adolatli, xavfsiz va ma'naviy muhitni kafolatlovchi mexanizmlarni takomillashtirish bugungi kunda jamiyat rivoji uchun muhim vazifalardan biri hisoblanadi.

Maqsad va uni asoslash. Ushbu maqolaning maqsadi xalqaro huquqiy hujjatlarda talabalar turar joylarida istiqomat qiluvchi qizlarni qo'llab-quvvatlashga oid normalarni tahlil qilish, ularning mazmun-mohiyatini ochib berish va bu normalarni O'zbekiston milliy amaliyotiga mos holda tatbiq etish imkoniyatlarini ilmiy jihatdan asoslashdan iborat. Quyidagi omillar maqolaning maqsadini yanada asoslab beradi:

- birinchidan, xalqaro hujjatlarda ta'limda gender tengligi, xavfsizlik va shaxsiy daxlsizlikka oid qator normalar mavjud bo'lsa-da, ularni amalda tatbiq etish darajasi turli davlatlarda farq qiladi.

- ikkinchidan, talabalar turar joylarida istiqomat qiluvchi qizlar nafaqat ta'lim, balki ijtimoiy, iqtisodiy va psixologik jihatdan ham himoyaga muhtoj qatlam sifatida qaralishi lozim;

- uchinchidan, O'zbekistonda talabalar yotoqxonalaridagi muhitni xalqaro standartlarga moslashtirish, ayniqsa, qizlar uchun xavfsiz, ma'naviy va huquqiy jihatdan qulay sharoitlarni yaratish – ta'lim tizimida sifat va barqarorlikni ta'minlashning muhim shartlaridan biri.

Shu bois, maqolada xalqaro huquqiy normalar tahlil qilinib, ularning milliy amaliyotda tatbiq etilishi bo'yicha taklif va tavsiyalar ishlab chiqiladi.

Ilmiy muammoning tavsifi va yechimi.

Xalqaro hujjatlarda talabalar turar joylarida

qizlarni qo'llab-quvvatlash deb nomlangan maxsus normalarni uchratish qiyin, ular ayollarning ta'lim olish, xavfsiz va munosib sharoitda yashash, kamsitishsiz muhitni ta'minlash, sha'n va shaxsiy daxlsizlikni tan olish hamda reproduktiv salomatlik huquqlarini kafolatlash masalalarida umumiy universal normalar ko'rinishida shakllangan. Xalqaro qonunchilikda yotoqxonalar bilan bog'liq maxsus normalarning kamligi bir qancha omillar bilan bog'liq:

- birinchidan, yotoqxona – milliy infratuzilma: qurilish va sanitariya standartlari, odatda, mahalliy qonunlar bilan tartibga solinadi;

- ikkinchidan, umumiy inson huquqlari yetarli baza: uyjoy hamda ta'lim xavfsizligi bo'yicha umumiy normalar talaba yotoqxonalariga ham tatbiq etiladi.

Quyida xalqaro hujjatlarda xotin-qizlarning ta'lim va shaxsiy daxlsizligi bilan bog'liq umumiy normalarni tahlil qilamiz:

Inson huquqlari umumjahon deklaratsiyasining 26-moddasida ta'lim inson sha'ni va huquqlariga hurmatni mustahkamlashga xizmat qilishi lozimligi qayd etilgan¹. BMTning Xotin-qizlarni kamsitishning barcha shakllariga barham berish to'g'risidagi Konvensiya (CEDAW) esa ijtimoiy-madaniy stereotiplarni yo'q qilish chorasini ko'rishga undaydi. Jumladan, mazkur Konvensiyaning 10-moddasi ta'lim sohasida ayollarga erkaklar bilan teng huquqlar berilishini talab qilsa, uning doirasida gender asosidagi rol stereotiplarini yo'q qilish choralari ham ko'zda tutadi².

Xalqaro normalar davlatlarni o'quv dasturlaridan ayollarning kamsitilgan yoki past ko'rsatilishiga olib keladigan mazmunni chiqarib tashlashga chaqiradi. Masalan, CEDAW 5-moddasi jamiyatda an'anaviy "erkak-ayol rollari"ga oid zararli qarashlarni o'zgartirish majburiyatini yuklaydi. UNESCO ham ta'lim tizimida gender tenglik madaniyatini shakllantirish, o'g'il va qizlarning o'zaro hurmat ruhida tarbiya topishi tarafdori. Xususan, CEDAWning 10-moddasi barcha bosqichlarda – maktabdan tortib oliy ta'limgacha – teng imkoniyat va stereotiplardan xoli ta'lim muhitini ta'minlashga da'vat etadi³. Bu normalar talabalar turar joylaridagi axloqiy muhit

¹ Инсон ҳуқуқлари умумжаҳон декларацияси // <https://constitution.uz/uz/pages/humanrights>

² Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women // <https://www.right-to-education.org/resource/convention-elimination-all-forms-discrimination-against-women>

³ Xotin-qizlarni kamsitishining barcha shakllariga barham berish to'g'risida Konvensiya // <https://lex.uz/ru/docs/2685528>

ham sogʻlom boʻlishini, yaʼni qizlarga nisbatan hurmatsizlik, jinsiy tajovuz yoki kamsituvchi muomala boʻlmashini anglatadi.

Xavfsiz muhit – taʼlimdagi eng muhim xalqaro standartlardan biri. Har bir inson, jumladan, talaba qizlar ham shaxsiy daxlsizlik va xavfsizlik huquqiga ega (Inson huquqlari umumjahon deklaratsiyasi, 3-modda). BMT va UNESCO hujjatlarida taʼlim muassasalari hamda ularning yotoqxonalarida zoʻravonlik va tazyiqlardan xoli hudud boʻlishi kerakligi taʼkidlanadi. Masalan, UNESCO tomonidan olib borilgan tadqiqotlar har yili dunyoda 60 millionga yaqin qiz maktab yoʻlida yoki maktabda jinsiy zoʻravonlikka uchrashi mumkinligini koʻrsatdi⁴. Bu xalqaro hamjamiyat uchun ogohlantiruvchi raqam boʻlib, barcha davlatni taʼlim muassasalari atrofida va ichida qizlar uchun xavfsiz muhit yaratishga chorladi.

“Maktablar va uning atrofida zoʻravonlikning oldini olish” boʻyicha UNESCO dasturlari va Safe to Learn kabi xalqaro tashabbuslar aynan oʻquvchi va talaba qizlarni tazyiq va zoʻravonlikdan himoya qilishga yoʻnaltirilgan⁵. BMT Bosh Assambleyasining 1993-yildagi “Ayollarga nisbatan zoʻravonlikka barham berish toʻgʻrisida deklaratsiyasi” ham ayollarni zoʻravonlikdan himoya qilish davlat zimmasida ekanini eʼlon qilgan. CEDAW Qoʻmitasining 19-sonli Umumiy tavsiyasida ham taʼkidlanishicha, gender asosidagi zoʻravonlik ayollarga nisbatan diskriminatsiyaning bir shaklidir va undan himoyalaniish ayollarning fundamental huquqlaridan biridir. Shu bois, xalqaro meʼyorlar davlatlardan taʼlim maskanlarida, jumladan talabalar turar joylarida, jinsiy tazyiq va har qanday zoʻravonlikning oldini olish, tezkor javob berish va jabrlanuvchilarni muhofaza qilish choralari kuchaytirishni talab qiladi⁶. Shuningdek, Inson huquqlari umumjahon deklaratsiyasi 3-moddasida har bir inson hayot, erkinlik va shaxsiy xavfsizlik huquqiga ega ekanini mustahkamlab qoʻyilgan boʻlib, bu norma talabalar yashash joylarida ham jismoniy va ruhiy daxlsizlikni taʼminlash zarurligini anglatadi.

Iqtisodiy, ijtimoiy va madaniy huquqlar toʻgʻrisidagi xalqaro Pakt va Bola huquqlari

toʻgʻrisidagi Konvensiya ham taʼlim sohasida kamsitishsiz tenglikni talab qiladi. UNESCOning 1960-yilgi Taʼlimda kamsitishning oldini olish toʻgʻrisidagi Konvensiyasi ham taʼlim olishda jins, irq, til va boshqalarga koʻra diskriminatsiyani taqiqlaydi va barcha uchun teng taʼlim imkoniyatlarini mustahkamlaydi. Xalqaro darajada qabul qilingan Barqaror rivojlanish maqsadlarining 4-maqsadi (Sifatli taʼlim) va 5-maqsadi (Gender tenglik) ham taʼlimda gender tengligini taʼminlash hamda qizlarning oliy taʼlimga toʻliq jalb etilishini nazarda tutadi⁷. Demak, xalqaro huquq qoidalari talaba qizlarning erkak talabalar bilan teng ravishda sifatli oliy taʼlim olishini va bunda ularga qandaydir past nazar bilan qaramaslikni talab qiladi.

Talabalar turar joyida yashovchi qizlar ham shaxsiy hayotning daxlsizligi huquqiga ega boʻlishlari lozim. Xalqaro huquqiy hujjatlar, xususan, Inson huquqlari umumjahon deklaratsiyasining 12-moddasi, hech kimning shaxsiy hayoti, oilasi, uy-joyi yoki yozishmalariga oʻzboshimchalik bilan aralashishga yoʻl qoʻyilmasligini kafolatlaydi⁸. Bu norma yosh ayol-talabalarining yotoqxonalaridagi shaxsiy xonalarda yoki hayotida ham hurmat bilan munosabatda boʻlishni talab etadi.

Fuqarolik va siyosiy huquqlar toʻgʻrisidagi xalqaro Paktning 17-moddasi ham shaxsiy hayot daxlsizligini himoya qiladi. Talabalar turar joylarida qoidalar tartib-intizomni saqlash uchun mavjud boʻlsa-da, xalqaro meʼyorlar bu qoidalar talabalarining shaʼni va qadr-qimmatini tahqirlash yoki haddan tashqari nazoratga olib kelmasligi kerakligini uqtiradi, yaʼni, tekshiruvlar, rejim talabalarini oʻrnatishda insonning xususiyati hurmat qilinishi shart. Bundan tashqari, talaba qizlar uchun muhim boʻlgan shaxsiy makon va vaqtga ega boʻlish (masalan, dars tayyorlash, dam olish paytida) huquqi ham xalqaro standartlar ruhida tushuniladi. Xalqaro normalar davlatlarni qizlarning xonalariga ruxsatsiz bostirib kirish, ularning shaxsiy buyumlarini tekshirish kabi xatti-harakatlardan tiyilishga chaqiradi – faqat qonuniy asos va zarurat boʻlgandagina bunday cheklavlarga yoʻl qoʻyilishi mumkin (masalan, hayotiy xavf mavjud boʻlsa va hokazo).

BMT Bolalar huquqlari konvensiyasi 16-moddasi ham bolalar va voyaga yetmaganlarning shaxsiy hayotiga aralashmaslikni kafolatlashi

⁴ What is school violence? // <https://www.unesco.org/en/health-education/safe-learning-environments>

⁵ Why does gender matter when looking at school violence? // <https://www.unesco.org/en/health-education/safe-learning-environments>

⁶ Общая рекомендация №19 насилие в отношении женщин // https://www.un.org/ru/documents/decl_conv/conventions/cedaw_handbook/cedaw_rec19.pdf

⁷ THE 17 GOALS // <https://sdgs.un.org/goals>

⁸ Инсон ҳуқуқлари умумжаҳон декларацияси // <https://constitution.uz/uz/pages/humanrights>

⁹ Фукаровий ва сиёсий ҳуқуқлар тўғрисида халқаро Пакт // <https://lex.uz/docs/2640479>

oliy ta'limda qatnashayotgan yoshlar uchun ham ma'lum darajada qo'llaniladi¹⁰. Shu tariqa, xalqaro normalar talaba qizlarning yotoqxonadagi shaxsiy hayoti hurmat qilinishi, ularning roziligisiz shaxsiy ma'lumotlari oshkor qilinmasligi (masalan, sog'liq yoki reproduktiv holati haqida) va sha'ni toptalmagan holda muomala qilinishi zarurligini belgilab beradi.

Kamsitmaslik – barcha xalqaro inson huquqlari hujjatlarining bosh tamoyillaridan biri. Inson huquqlari umumjahon deklaratsiyasi 2-moddasiga asosan, har bir inson irqi, jinsi va boshqa belgilardan qat'i nazar barcha huquq va erkinliklardan foydalanishga haqli¹¹.

Ta'lim sohasida diskriminatsiyaga yo'l qo'yimaslik haqida 1960-yilgi UNESCO Konvensiyasi maxsus bitim bo'lib, unda ta'limda irqiy, etnik yoki jinsiy ajratish mutlaqo man etilishi belgilangan. Demak, xalqaro me'yorlar talabalar turar joylarida qizlarga nisbatan hech qanday kamsitish, masalan, faqat qizlar uchun qo'shimcha cheklovlar qo'yish, ularning faolligini kamaytirish yoki imkoniyatlarini toraytirish bo'lmasligini talab qiladi. Aksincha, zarur hollarda ijobiy diskriminatsiya orqali qizlarni qo'llab-quvvatlash rag'batlantiriladi. Masalan, BMTning Barqaror rivojlanish maqsadlarida 2030-yilgacha ta'limda gender tenglikka erishish maqsadida qizlar uchun qo'shimcha sharoitlar yaratish (stipendiyalar, yotoqxona joylari, xavfsiz transport) kabi choralar tavsiya etilgan. Xalqaro hamjamiyat, xususan, BMTning Inson huquqlari bo'yicha kengashi rezolyutsiyalarida ayollarning oliy ta'limda to'laqonli ishtirokiga to'sqinlik qiluvchi har qanday diskriminatsion amaliyot qoralanadi. CEDAW Konvensiyasi hamda Pekin harakatlar platformasi (1995) kabi hujjatlar qizlarning oliy ta'limda o'qishlari, unda davom etishi va bitirishi oldidagi gender to'siqlarni olib tashlashga qaratilgan.

Talaba qizlarning reproduktiv huquqlari va salomatligi xalqaro normalarda alohida e'tiborga sazovor. CEDAWning 12-moddasi ayollarning sog'likni saqlash, xususan, reproduktiv salomatlik sohasida kamsitilmasligini ta'minlaydi – davlatlar ayollarga homiladorlik va tug'ish davrida tegishli tibbiy yordam ko'rsatishi, shuningdek, oilani rejalashtirish bo'yicha axborot va vositalarga erkin ega bo'lishini kafolatlashi lozim. 1994-yilda qabul qilingan Qohira Harakat dasturi (Xalqaro aholi va taraqqiyot konferensiyasi) reproduktiv huquqlar

tushunchasini xalqaro miqyosda mustahkamladi: unga ko'ra, har bir ayol o'z farzand ko'rish qobiliyati va tanasi ustidan erkin va mas'uliyatli ravishda qaror qabul qilish huquqiga ega. Bu talaba yoshidagi qizlarga ham tegishli bo'lib, ular nikoh qurgunga qadar sog'lom reproduktiv hayot haqida ma'lumot olishga va sog'lik xizmatidan foydalanishga haqlidirlar, degan ma'noni anglatadi.

BMTning Aholishunoslik bo'yicha jamg'armasi (UNFPA) va Jahon sog'likni saqlash tashkiloti standartlariga ko'ra, oliy o'quv yurtlarida yoshlar uchun reproduktiv salomatlik bo'yicha maxsus maslahat va xizmatlar tashkil etilishi maqsadga muvofiq. Xalqaro me'yorlar, jumladan, Inson huquqlari umumjahon deklaratsiyasi 25-moddasi, har bir inson sog'ligini saqlash huquqiga egaligini e'tirof etadi. Shuningdek, qizlar uchun oylik gigiyena vositalaridan foydalanish imkoniyati, ginekologik ko'rik va maslahatlar, oila qurishni rejalashtirish borasidagi ma'lumot va vositalarga ega bo'lishni ham o'z ichiga oladi. CEDAW Qo'mitasining 24-sonli umumiy tavsiyasi aynan yosh qizlarning reproduktiv salomatligi borasidagi ehtiyojlarini qondirishga chaqiradi. Xususan, oliy ta'lim muassasalari va turar joylarda yoshlarni atroficha jinsiy tarbiya bilan qamrab olish, kontrasepsiya haqida ilmiy asoslangan va ishonchli ma'lumot berish tavsiya etiladi.

Shu bilan bir qatorda, xalqaro konvensiya yoki deklaratsiya ko'rinishida bo'lmasa-da ayrim xalqaro tashkilotlarning ko'rsatma va standartlarini talabalar yotoqxonasiga xos qoidalarining shakllanganligini ko'rish mumkin. Talabalar uchun yotoqxonalar nafaqat yashash joyi, balki ularning ta'lim olish jarayonidagi ijtimoiy, ma'naviy va shaxsiy rivojlanishi uchun muhim muhit hisoblanadi. Xalqaro miqyosda talabalar turar joylarini boshqarish va ularda yashash sharoitlarini tartibga solish bo'yicha qator standartlar va huquqiy hujjatlar ishlab chiqilgan bo'lib, ularning asosiy maqsadi – ta'lim muassasalarida xavfsiz, qulay, inklyuziv va ijobiy muhit yaratishdan iborat.

Quyidagilarning nima ekanini aniqlik bilan izohlab yozish kerak:

1. YUNESKOning "Ta'lim muassasalarining norma va standartlari" – kampus va yotoqxona binolarida xavfsizlik, yong'indan himoya, umumiy maydonlar va o'qish joylari bo'yicha texnik tavsiyalar¹².

¹⁰ Бола ҳуқуқлари тўғрисида конвенция // <https://lex.uz/docs/2595913>

¹¹ Инсон ҳуқуқлари умумжаҳон декларацияси // <https://constitution.uz/uz/pages/humanrights>

¹² Policy and Standards for Water, Sanitation & Hygiene (WaSH) in Schools 2018-2023 // <https://healtheducationresources.unesco.org/index.php/fr/library/documents/policy-and-standards-water-sanitation-hygiene-wash-schools-2018-2023>

2. Jahon sogʻliqni saqlash tashkiloti/YUNISEF “Maktablarda suv taʼminoti, sanitariya va gigiyena” (2018) boʻyicha hujjati – ichimlik suvi, sanitariya va gigiyena boʻyicha SDG koʻrsatkichlariga mos minimal xizmatlar (masalan, yakka jinsli hojatxona, qoʻl yuvish nuqtalari)¹³.

3. BMT Habitat tashkilotining “Ijara uy-joy siyosati boʻyicha yoʻriqnoma”si (2011) – ijara turda yashovchi yoshlar va talabalarni himoya qilish, shartnoma, xavfsizlik va subsidiya siyosatlarini boʻyicha amaliy tavsiya¹⁴.

4. Turar joy kodeksi (Buyuk Britaniya) – universitetlar litsenziyadan ozod boʻlishi uchun yotoqxonalarda havfsizlik, texnik xizmat, talabaijarachi munosabatlari, farovonlik kabi 7 ta boʻlim boʻyicha standartni bajarishi shart¹⁵.

5. Talabalarni turar joy bilan taʼminlash boʻyicha milliy strategiya (Irlandiya, 2017 yil) – turar joy xarajatini subsidiyalash, student himoyasi boʻyicha davlat dasturi¹⁶.

Jahon miqyosida talabalar turar joylari bilan bogʻliq eng nufuzli tashkilotlardan biri – ACUHO-I (Association of College and University Housing Officers – International). U mazkur sohada faoliyat yuritayotgan universitetlar va turar joylar xodimlari uchun etik tamoyillar, boshqaruv standartlari va professional yondashuvni belgilab beradi. ACUHO-I tomonidan ishlab chiqilgan standartlarga koʻra, har bir talabaga xavfsiz va gigiyena talablariga mos keluvchi muhit yaratilishi shart. Yotoqxonalarda yongʻinga qarshi tizimlar, birinchi yordam vositalari, tozalik va sanitariya sharoitlari, psixoemotsional holatni qoʻllab-quvvatlashga doir mexanizmlar boʻlishi lozim. Shuningdek, mazkur standartlar barcha talabaga irqi, jinsi, dini yoki imkoniyatidan qatʼi nazar teng sharoitda yashash imkoniyatini kafolatlashini taʼkidlaydi.

AQShdagi CAS (Council for the Advancement of Standards in Higher Education) tashkiloti ham talabalar hayotini, jumladan, turar joylar faoliyatini

standartlashtirish bilan shugʻullanadi. CAS standartlariga koʻra, talabalar yotoqxonalarida nafaqat jismoniy sharoitlar bilan taʼminlanishi, balki oʻquv va shaxsiy rivojlanishga xizmat qiluvchi muhit sifatida ham tashkil etilishi kerak. Yotoqxonalarda ijtimoiy hayotni faollashtirish, maʼnaviy-axloqiy tadbirlar, jamoaviy ishlarni ragʻbatlantirish, mustaqil hayotga tayyorgarlik kabi masalalarga alohida eʼtibor beriladi.

Talabalar turar joylari sohasida rivojlangan davlatlardan biri boʻlgan Buyuk Britaniyada ham ushbu masalaga oid qator huquqiy hujjatlar mavjud. “Housing Act 2004” qonuniga koʻra, talabalar turar joylari sanitariya, xavfsizlik va taʼmirlashga oid minimal standartlarga mos boʻlishi shart. Shuningdek, “National Code for Assured Accommodation” kabi qonunosti hujjatlari talabalarning turar joydagi huquq va majburiyatlarini aniq belgilab, turar joy provayderlari uchun huquqiy va etik standartlarni joriy etadi. Bu hujjatlar ijara shartlari, xavfsizlik, shoshilinch yordam, murojaat qilish mexanizmlari va boshqa xizmatlar sifati boʻyicha aniq mezonlar qoʻyadi.

Shu bilan birga, Xitoydagi yetakchi universitetlar: South China University of Technology, Zhejiang University va Guangdong University of Foreign Studies talabalar uchun ishlab chiqqan ichki qoidalarida ham xalqaro standartlarga yaqin yondashuvlar mavjud. Masalan, talabalar yotoqxonalarida gigiyena qoidalarini, tinchlik va jamoaviy munosabat qoidalarini, millatlararo totuvlik, mehmon qabul qilish tartibi va avariya holatlaridagi harakatlar aniq tartibga solingan. Xususan, xalqaro talabalar uchun pasport, viza va yashash joyini roʻyxatdan oʻtkazish, turar joydan chiqish va boshqa tashkiliy masalalar boʻyicha yordam koʻrsatish tizimi yoʻlga qoʻyilgan.

Talabalar turar joylari uchun bino qurilishi va muhandislik yechimlarida ham ekologik barqarorlik va energiya samaradorligi masalalari dolzarb ahamiyatga ega. Shu maqsadda xalqaro darajada International Green Construction Code (IgCC) va BREEAM (Building Research Establishment Environmental Assessment Method) kabi qurilish standartlari qoʻllaniladi. Ularning asosiy vazifasi – qurilish jarayonida tabiiy resurslardan oqilona foydalanish, energiya tejovchanligi, chiqindilarni kamaytirish va yashash uchun ekologik xavfsiz muhit yaratish.

Yakuniy qism. Tahlillar shuni koʻrsatmoqdaki, xalqaro huquqiy hujjatlarda talabalar, ayniqsa, qizlar uchun turar joylarda xavfsiz va maʼnaviy muhitni taʼminlashga oid aniq normalar mavjud.

¹³ WASH in schools // <https://data.unicef.org/topic/water-and-sanitation/wash-in-schools>

¹⁴ Policy Guide to Rental Housing in Developing Countries // https://unhabitat.org/policy-guide-to-rental-housing-in-developing-countries?utm_source

¹⁵ Accommodation code of practice // <https://www.universitiesuk.ac.uk/topics/students/student-support/accommodation-code-practice>

¹⁶ STUDENT HOUSING REPORT National Student Housing Survey 2017 // <https://usi.ie/wp-content/uploads/2017/08/Final-Report.pdf>7, National Student Accommodation Strategy // <https://www.gov.ie/ga/an-roinn-noideachais/preaseisiuinti/national-student-accommodation-strategy-4/>

Xalqaro tashkilotlar tomonidan qabul qilingan hamda ko'plab davlatlar tomonidan ratifikatsiya qilingan qator hujjatlarda ta'lim oluvchi qizlarni har qanday zo'ravonlik, kamsitish, salbiy munosabatlardan himoyalash, ularning ijtimoiy va shaxsiy barqarorligini ta'minlash kabi maqsadlar belgilangan. O'zbekistonda mazkur sohada muayyan huquqiy asoslar mavjud bo'lsa-da, amaliyotda talabalar yotoqxonalaridagi shart-sharoitlarni, ayniqsa, qizlar uchun xalqaro standartlarga moslashtirish bo'yicha qo'shimcha

chora-tadbirlar va institusional yondashuvlarga ehtiyoj bor. Qizlar uchun yotoqxonalarda jinsiy va ruhiy zo'ravonlikning oldini olish, huquqiy himoyani kuchaytirish, psixologik xizmatlarni yo'lga qo'yish, shaffof ichki nazorat tizimini joriy qilish kabi choralar bu sohani yaxshilashda muhim ahamiyat kasb etadi. Shuningdek, xalqaro hujjatlarda belgilangan prinsiplar milliy siyosat va amaliyotda to'laqonli ifodasini topishi uchun qonunchilikni muvofiqlashtirish, ta'lim muassasalaridagi ichki tartib-qoidalarni qayta ko'rib chiqish zarur.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Inson huquqlari umumjahon deklaratsiyasi // <https://constitution.uz/uz/pages/humanrights>
2. Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women // <https://www.right-to-education.org/resource/convention-elimination-all-forms-discrimination-against-women>
3. Xotin-qizlarni kamsitishining barcha shakllariga barham berish to'g'risida Konvensiya // <https://lex.uz/ru/docs/2685528>
4. What is school violence? // <https://www.unesco.org/en/health-education/safe-learning-environments>
5. Why does gender matter when looking at school violence? // <https://www.unesco.org/en/health-education/safe-learning-environments>
6. Общая рекомендация №19 насилие в отношении женщин // https://www.un.org/ru/documents/decl_conv/conventions/cedaw_handbook/cedaw_rec19.pdf
7. THE 17 GOALS // <https://sdgs.un.org/goals>
8. Fuqaroviy va siyosiy huquqlar to'g'risida xalqaro PAKT // <https://lex.uz/docs/2640479>
9. Bola huquqlari to'g'risida Konvensiya // <https://lex.uz/docs/2595913>
10. Инсон ҳуқуқлари умумжаҳон декларацияси // <https://constitution.uz/uz/pages/humanrights>
11. Policy and Standards for Water, Sanitation & Hygiene (WaSH) in Schools 2018-2023 // <https://healtheducationresources.unesco.org/index.php/fr/library/documents/policy-and-standards-water-sanitation-hygiene-wash-schools-2018-2023>
12. WASH in schools // <https://data.unicef.org/topic/water-and-sanitation/wash-in-schools>
13. Policy Guide to Rental Housing in Developing Countries // https://unhabitat.org/policy-guide-to-rental-housing-in-developing-countries?utm_source
14. Accommodation code of practice // <https://www.universitiesuk.ac.uk/topics/students/student-support/accommodation-code-practice>
15. STUDENT HOUSING REPORT National Student Housing Survey 2017 // <https://usi.ie/wp-content/uploads/2017/08/Final-Report.pdf>7, National Student Accommodation Strategy // <https://www.gov.ie/ga/an-roinn-oideachais/preaseisiuinti/national-student-accommodation-strategy-4/>